Sociaal en Cultureel Planbureau

Toelichting op de Nederland in Beeld-enquête

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, september 2022

1. Inleiding

Nederland in Beeld (NIB) is een doorlopend, groot en breed enquêteonderzoek gericht op wat de inwoners van Nederland belangrijk vinden in het leven, hoe ze over de toekomst denken, hoe ze aankijken tegen klimaatverandering, wat ze doen in het dagelijks leven en welke invloed hun gezondheid en sociale contacten op hun leven hebben.

Vanaf de zomer van 2021 wordt iedere maand een groep inwoners in Nederland van 18 jaar of ouder benaderd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) met de vraag of ze willen meedoen aan deze enquête van het SCP. De enquête bestaat uit twee vragenlijsten; het is namelijk te veel om in een enkele keer uit te vragen. De tweede vragenlijst wordt korte tijd later alleen voorgelegd aan mensen die aan het eerste deel hebben meegedaan.

Omdat de enquête over een breed aantal thema's gaat, wordt het mogelijk verschillende onderwerpen in het onderzoek met elkaar te verbinden, zoals arbeid, zorg en scholing. We vragen naar meningen, normen en waarden, maar ook naar gedrag.

De NIB-enquête is geen eenmalige maar een doorlopende enquête. Periodiek verandert wel een deel van de inhoud van de enquête. De periode dat de inhoud dezelfde blijft noemen we een meetjaar. Binnen een meetjaar blijven de thema's en vragenlijsten binnen de enquête dus gelijk. Tussen de meetjaren verandert een deel van inhoud van de enquête. Dit is omdat we als SCP de mogelijkheid moeten hebben om informatie te verzamelen over andere onderwerpen. Op deze manier wordt doorlopend informatie over kernthema's verzameld en is er tegelijk de mogelijkheid om informatie te verzamelen over thema's die minder frequent hoeven te worden gevraagd, of om nieuwe relevante thema's op te nemen.

NIB is niet gericht op een specifiek onderzoeksproject van het SCP, maar wordt breder ingezet. Met de NIB moet het SCP (grotendeels) worden voorzien in de structurele informatiebehoefte die volgt uit de meerjarige onderzoeksagenda die moet worden verzameld via enquêtes. De NIB-gegevens vormen daarmee een zeer belangrijke basis voor alle onderzoeksprogramma's van het SCP. Het vervangt een aantal langlopende enquêtes, zoals de enquête voor het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB). We stoppen dus niet met het doen van onderzoek naar de onderwerpen en de wijze waarop we erover berichten verandert ook niet. Alleen de manier waarop we hiervoor informatie verzamelen is gewijzigd.

2. Algemene schets opzet van de NIB-enquête binnen een enkel meetjaar

De NIB-enquête binnen een enkel meetjaar bestaat uit twee opeenvolgende vragenlijsten (deelonderzoek 1 en deelonderzoek 2). Steekproefpersonen krijgen de vragenlijst deelonderzoek 1 voorgelegd. De personen die meedoen aan deelonderzoek 1 krijgen korte tijd later de uitnodiging om mee te doen aan deelonderzoek 2. Ze worden eerst schriftelijk uitgenodigd om mee te doen via internet (CAWI, zie paragraaf 5 voor meer toelichting). Daarna worden de beoogde deelnemers die niet meedoen via CAWI door een interviewer aan huis benaderd met het verzoek alsnog mee te doen, waarbij de interviewer de vragen met de deelnemer persoonlijk bij de deelnemer thuis doorneemt (CAPI, zie ook paragraaf 5 voor meer toelichting).

3. Onderzoekspopulatie en steekproef

De onderzoekspopulatie voor deelonderzoek 1 bestaat uit personen van 18 jaar of ouder die in particuliere huishoudens in Nederland wonen. Uitgesloten zijn personen in inrichtingen, instellingen of tehuizen (de institutionele bevolking). De onderzoekspopulatie voor deelonderzoek 2 bestaat uit alle respondenten uit deelonderzoek 1.

a. Steekproefontwerp en -procedure

Voor de NIB-enquête wordt door het CBS een steekproef getrokken die zo is samengesteld dat alle personen uit de onderzoekspopulatie dezelfde kans hebben om geselecteerd te worden. Dit gebeurt in twee stappen. Eerst wordt een gestratificeerde steekproef van gemeenten getrokken volgens de COROP-gebiedsindeling. Hierbij zijn de kansen evenredig aan het aantal personen van 18 jaar of ouder die behoren tot de onderzoekspopulatie woonachtig in die gemeente. Kortom: hoe groter het aantal bewoners in de gemeente, des te groter de kans dat die gemeente geselecteerd wordt. Binnen iedere geselecteerde gemeente wordt vervolgens een enkelvoudig aselecte steekproef van personen getrokken, waarbij de steekproefomvang voor iedere gemeente gelijk is.

b. Gewenste aantallen respondenten per meetjaar

Per meetjaar is het doel om een netto steekproef van 5000 respondenten te behalen voor deelonderzoek 1 en een netto steekproef van 3500 respondenten voor deelonderzoek 2. De reden voor de lagere aantallen in deelonderzoek 2 heeft te maken met de te verwachten uitval na deelonderzoek 1. Er zullen bijvoorbeeld respondenten uit deelonderzoek 1 zijn die niet willen of kunnen meewerken aan deelonderzoek 2, of die niet meer worden bereikt. De aantallen voor deelonderzoek 1 en deelonderzoek 2 betreffen de zogenaamde gewenste basisaantallen. Om tot deze netto-aantallen te komen wordt vooraf geschat wat de kans is dat personen meedoen aan de enquête (de zgn. responskans). Hiervoor wordt informatie uit vergelijkbare enquêtes gebruikt.
Als daar aanleiding toe bestaat, is het mogelijk om bepaalde groepen in de Nederlandse bevolking extra te benaderen (‘oversampelen’). Zo wordt in het tweede jaar de steekproef op zo’n manier uitgebreid dat het mogelijk is om in te kunnen zoomen op verschillende type gemeenten (zie de SCP-achtergrondnotitie Vier typen gemeenten (2021)).

4. Opzet NIB-enquête

a. De inhoud

Per meetjaar bestaat de NIB-enquête uit twee afzonderlijke vragenlijsten (deelonderzoek 1 en deelonderzoek 2). De inhoud van beide vragenlijsten wordt ongeveer een half jaar voordat het veldwerk begint definitief vastgesteld. De inhoud van beide vragenlijsten blijft ongewijzigd in een lopend meetjaar, met een enkele uitzondering. Bij vragenlijst 1 wordt om de vier maanden een klein aantal vragen aangepast voor het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB), de inhoud hiervan wordt in een lopend meetjaar wel gelijk vastgesteld met de rest van de inhoud van beide vragenlijsten, zodat dit tijdig geprogrammeerd en getest kan worden.

b. Duur van vragenlijst(en)

De richtlijn is een gemiddelde vragenlijstduur van ongeveer 40 minuten per deelonderzoek als men de enquête afneemt door middel van een persoonlijk interview aan huis (CAPI). De gemiddelde vragenlijstduur als men de enquête via internet invult (CAWI) ligt rond de 30 minuten.

c. Kern en niet kern

In beide deelonderzoeken bestaat de inhoud van de vragenlijst uit een aantal (deel)thema's die over de meetjaren heen zo veel mogelijk ongewijzigd blijven (de kern) en uit een deel dat wisselt tussen de opeenvolgende meetjaren (niet kern). De kern in de beide deelonderzoeken betreft (delen van) thema's die voor het SCP van doorlopend belang zijn, die de (duidende) basis vormen van ons onderzoek naar verschillende onderwerpen. Voorbeelden hiervan zijn vragen naar sociaal vertrouwen, opleiding, inkomen, arbeid en (ervaren) kwaliteit van leven. Het streven is om ook de vragen die gebruikt worden voor de wisselende thema's zo veel mogelijk ongewijzigd te laten bij het opnieuw opnemen van het betreffende thema.

d. Kwaliteitsbewaking van de vragenlijsten

Er is een uitgebreid kwaliteitstraject ingericht om erop toe te zien dat de vragen duidelijk en gemakkelijk te beantwoorden zijn voor zo veel mogelijk mensen. De vragen die in de vragenlijst worden opgenomen moeten gevalideerd zijn. Dat wil zeggen dat ze meten wat ze beogen te meten. Voor gevalideerde vragen wordt er bovendien een toets uitgevoerd op eenvoudig Nederlands (B1-taalniveau). Het doel is dat iedereen de vragen begrijpt, ook de mensen die geen (hoge) opleiding hebben gevolgd. Verder wordt er uitgebreid gekeken naar de vormgeving van de vragenlijst. Voor nieuwe vragen vindt er een nog uitgebreidere kwaliteitsbewaking plaats, het zogenoemde meetinstrumentontwikkelingstraject. Onderdeel van dit traject is, naast de hiervoor genoemde toetsen, de ontwikkeling en validatie van de vragen zelf.

5. Onderzoeksopzet en benaderingsstrategie

a. Opzet

Zoals in paragraaf 2 al werd beschreven, worden de geselecteerde personen eerst gevraagd om de vragenlijst in te vullen via het internet. Dit wordt computergeassisteerd webinterviewen ofwel CAWI genoemd. De geselecteerde personen die geen gehoor geven aan het CAWI verzoek krijgen vervolgens een interviewer aan de deur met de vraag om mee te doen via een computergeassisteerd persoonlijk interview (CAPI). Deze volgtijdelijke benadering (CAWI en dan pas CAPI bij de CAWI-non-respondenten) wordt toegepast bij deelonderzoek 1 en deelonderzoek 2 van de NIB-enquête. Het verschil is dat bij deelonderzoek 1 de wijze van dataverzameling bij iedere geselecteerde steekproefpersoon wordt toegepast, terwijl bij deelonderzoek 2 de wijze van dataverzameling alleen wordt toegepast bij de personen die hebben meegedaan aan deelonderzoek 1 (de respondenten).

b. Benaderingsstrategie

Voor beide deelonderzoeken geldt op hoofdlijnen dezelfde benaderingsstrategie. Deze bestaat uit de volgende stappen:

- Steekproefpersonen ontvangen een aanschrijfbrief met daarin het verzoek om via internet deel te nemen aan het onderzoek en de inloggegevens die daarvoor nodig zijn. Bij de aanschrijfbrief wordt een standaardfolder toegevoegd. Daarnaast wordt er een VVV-cadeaukaart ter waarde van 5 euro toegevoegd om mensen te stimuleren om mee te doen. De cadeaukaart wordt toegestuurd zonder een verwachte tegenprestatie en is dus onvoorwaardelijk.

- Twee weken daarna wordt een eerste rappelbrief verstuurd met daarin opnieuw het verzoek om via internet te reageren. Deze brief wordt alleen verstuurd aan de steekproefpersonen van wie nog geen reactie is ontvangen op het eerste verzoek om deelname. Een reactie kan zijn dat iemand heeft meegedaan via internet, maar ook dat diegene heeft laten weten niet te kunnen of willen deelnemen aan het onderzoek.

- Twee weken na de eerste rappelbrief wordt een tweede rappelbrief verstuurd, met opnieuw het verzoek om via internet te reageren. Wederom wordt deze brief alleen verstuurd naar de steekproefpersonen van wie nog geen reactie is ontvangen.

- Ongeveer anderhalve week na verzending van de tweede rappelbrief wordt de internetwaarneming afgerond. De steekproefpersonen van wie na de CAWI-benadering geen reactie is ontvangen, worden aan huis herbenaderd met de vraag of de enquête mondeling kan worden afgenomen (CAPI).

- De aanhuisbenadering start niet meteen na de internetbenadering. Dit komt doordat de toewijzing van adressen aan aan huis interviewers maandelijks plaatsvindt. Ongeveer halverwege elke maand vindt deze toewijzing plaats voor waarneming in de daaropvolgende maand. In een dergelijke maandportie worden alle steekproefadressen in de eerste helft van de betreffende maand minstens één keer bezocht.

Alle respondenten op deelonderzoek 1 worden benaderd voor deelname aan deelonderzoek 2. Respondenten krijgen dus aan het eind van de vragenlijst voor het eerste deelonderzoek geen vraag of ze bereid zijn deel te nemen aan het tweede deelonderzoek.

c. Veldwerkduur

Binnen een enkel NIB-meetjaar wordt voor deelonderzoek 1 iedere maand aselect een maandportie uitgezet van ongeveer 1000 steekproefpersonen. Voor deelonderzoek 1 geldt dat een steekproefpersoon van wie geen reactie is ontvangen (dus geen deelname, niet willen of niet kunnen) maximaal voor een duur van tien weken – ongeveer 5,5 weken in de CAWI-fase en ongeveer vier weken in de CAPI-herbenadering – wordt benaderd (als 'actief in het veld' wordt bestempeld) voordat hij of zij als niet-succesvol ('non-contact') wordt afgeschreven. Voor deelonderzoek 2 geldt een gelijkaardige maximale doorlooptijd voor een steekproefpersoon. Dit betekent dus dat een steekproefpersoon die zowel maximaal wacht om aan deelonderzoek 1 als aan deelonderzoek 2 deel te nemen ongeveer twintig weken 'actief in het veld' is.

Voor de veldwerkduur van een enkel meetjaar geldt dan ook dat deze ongeveer achttien maanden is (figuur 1). De duur is wat langer dan mag worden verwacht op basis van de maximale doorlooptijd van een steekproefpersoon. Dit is het gevolg van logistieke zaken zoals het toewijzen van steekproefpersonen aan interviewers op gezette momenten, maar ook het moment van het versturen van post.

Figuur 1: veldwerkduur van een enkel NIB-meetjaar uitgesplitst naar CAWI- en CAPI-fase voor deelonderzoek 1 en deelonderzoek 2

6. NIB-databestanden: aantal en weging

a. Aantal

De data die worden verzameld via de NIB- enquête komen in een viertal bestanden beschikbaar voor het onderzoek. Deelonderzoek 1 levert drie deelafslagen op, met respondenten van vier veldwerkmaanden per deelafslag. De hoofdreden voor deze deelafslagen is dat de data op deze manier goed gebruikt kunnen worden voor het voor het Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Daarnaast wordt er van ieder NIB-meetjaar een geheel databestand – het jaarbestand – opgeleverd: alle respondenten van deelonderzoek 1 en de respondenten van deelonderzoek 2 uit een enkel meetjaar tezamen.

b. Weging

De databestanden worden gewogen naar de volgende kenmerken: gestandaardiseerd huishoudinkomen, herkomst, type huishouden, provincie en de vier grote steden, leeftijd en geslacht. De gewogen bestanden, zowel de deelafslagen als het volledige bestand, worden daarmee representatief gemaakt naar (de verdeling van) deze kenmerken voor de Nederlandse bevolking. De deelafslagen worden afzonderlijk gewogen van het jaarbestand. Hierdoor kunnen de statistieken gebaseerd op het gewogen jaarbestand soms lichtjes afwijken van de statistieken op basis van de gewogen deelafslagen.

Voor deze beschrijving is gebruikgemaakt van de uitgebreide onderzoeksbeschrijving NIB voor J1 van het CBS (CBS 2021).